

İSLAM HUKUK GELENEĞİ PERSPEKTİFİNDEN YARGI ETİK İLKELERİ

*(Ethical Principles For Judicial Conduct From
The Perspective Of Islamic Law Tradition)*

Mahmut ŞEN¹

ÖZ

Yargı için etik ilkelerin belirlenmesi, tarih boyunca bütün hukuk sistemleri için en önemli önceliklerden birisi olmuştur. Bu ilkelerin belirlenmesindeki temel amaç, yargısal süreçlerin adil, tarafsız ve etkili bir şekilde yürütülmesi yoluyla adalete olan güvenin korunmasıdır.

İslam hukukunda da, adalete büyük önem verilmiş ve adaletin tesisi için hakimlerin uyması gereken ahlaki davranış kalıpları belirlenmiştir. Buna göre, hakim işinin ehli, tarafsız, bağımsız, adil, dürüst ve güvenilir olmalı ve toplum tarafından bu şekilde algılanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yargı Etik İlkeleri, İslam Hukuku, Adalet, Bağımsızlık, Tarafsızlık, Yetkinlik, Dürüstlük, Eşitlik.

ABSTRACT

Having identifying ethical principles for judiciary is one of the main priorities for all legal systems throughout human history. The basic goal of having these principles is to maintain public confidence in judiciary by conducting judicial processes fair, impartial and efficient manner.

Justice is an important concept in Islamic Law as well. In order to ensure justice to be done, ethical rules which judges should be obeyed are determined. According to these principles, judges should be competent, impartial, independent, fair, reliable and honest. In addition, public ought to have an impression on these qualities of judges.

Keywords: Ethical Principles for Judiciary, Islamic Law, Independence, Impartiality,

Competence, Integrity, Equality.

¹ Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Üyesi, mahmut.sen@hsyk.gov.tr

GİRİŞ

Adalet, tarih boyunca her kültür ve medeniyette en çok tartışılan kavramların başında gelmektedir. Yüzyıllar boyunca siyaset, toplum bilimi, ahlak, teoloji, hukuk ve tarih felsefesi gibi pek çok disiplin, adalete sıkça atıf yapmıştır. Dolayısıyla, adalet kavramı ve idealinin, hukukun yanında kültürel, ahlaki ve dini temelleri de bulunmaktadır². Bu durum, aslında insanlığın hep bir adalet arayışında olduğunu göstermektedir.

Hak ve hukukun yerini bulması olarak tanımlanabilecek olan adalet; toplum içinde barış, uyum, eşitlik, haklılık, düzeni sağlama görevleriyle, hukukun özü ve nihai amacıdır. Adalet, hukukun nihai amacı ve ülküsü olarak tanımlandığında, bu ideale ulaşmak, yasa koyucunun, yöneticilerin ve hüküm veren hakimlerin ortak hedefi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, hakları kurucu ve koruyucu niteliği nedeniyle devlet, adaleti sağlamakla yükümlüdür.³

Tarih boyunca her toplum ve kültürde adalet hizmetine kutsal bir değer atfedilmiştir. Adaleti tesis edecek olan hakimlerin sahip olması gereken nitelikler konusunda ise, her kültürde farklı beklentilere rastlanmakla birlikte, temel bazı nitelikler üzerinde tüm toplumların fikir birliği içerisinde oldukları görülmektedir. Buna göre, kişiler arasında çıkacak her türlü uyuşmazlık hakkında vicdani kanaatine göre karar vermesi beklenen hakim; üstün nitelikli, devlet gücü kullanan yasama ve yürütme erkleri dahil kararını etkileyebilecek herkesten bağımsız, tarafsız, her hal ve şartta adil olana hükmedebilecek kadar cesur ve güvenilir, hüküm vereceği konuda yeterli ehliyet, bilgi ve tecrübeye sahip kişilerden olması benimsenmiştir⁴.

Hakimlerin sahip olması gereken bu nitelikler, sadece modern zamanların bir beklentisi değildir. Tarihi gelişim süreci içerisinde her din ve kültürde, ideal bir hakimin sahip olması gereken özellikler üzerinde durulmuştur. Günümüzde yargı mensupları için etik kodların belirlendiği en kapsamlı belge olan Bangalor Yargı Etik İlkeleri belirlenirken de, farklı dini, kültürel ve geleneksel normların referans olarak alındığı görülmektedir. Bu kaynaklar arasında, islam hukukunda hakimin nitelikleri ve uyması zorunlu olan etik kurallara ilişkin tarihi eserler de zikredilmektedir⁵.

2 HÜNLER Solmaz Zelyut, **Adaletin Muadili Nedir?** Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arşivi, 9. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2004, s.29

3 ÇEÇEN Anıl, **Adalet Kavramı, Adalet Kavramının Göreliliği Üzerine Bir Deneme**, Genişletilmiş 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s.65

4 ŞEN Mahmut, " İdeal Hakim İhtiyacı ve Yargı Etiği", **TAAD**, Yıl:4, Sayı:14, Temmuz 2013, s. 691-729

5 Commentary On the Bangalor Principles of Judicial Conduct.
https://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf, erişim tarihi: 07.09.2015

Bu çalışmada, Bangalor Yargı Etik İlkelerini belirlenirken izlenen yol ve yöntem örnek alınmak suretiyle, Türk hukuk sisteminin tarihi gelişiminde büyük etkisi olan islam hukukunda adalet kavramı, hakimin nitelikleri ve yargılama etiği konusu ele alınmaktadır.

İslam hukukunda mülkün temeli olarak kabul edilen adalete büyük önem verilmiş, adil olan hakim, kişi ve topluluklar da övülmüştür⁶. Buna göre, insanlar arasında hak ve adaletle hükmetmek, Allah katında en makbul davranışlardandır. Allah, adaletle hükmetmeyi emrettiği için adaletin tesis edilmediği yerde zulüm vardır ve zulmün olduğu beldenin helak edilmesi mukadderdir⁷. Adil olan toplulukların ise, her zaman hakkı üstün tutan, hak ve hukuka göre davranan, hakka davet eden, aralarında çıkan problemleri adaletle çözen ve dünyadaki tüm işleri hakkaniyetle yürüten seçkin bir topluluk olduğu ifade edilmiştir.

Öte yandan, modern hukuk sistemlerinde yargı erkinin saygınlığı ile yargıya olan kamuoyu güveninin sürdürülmesi açısından bir zorunluluk olan yargısal süreçlerin adil, tarafsız, bağımsız yürütüldüğüne yönelik kamuoyu algısı, islam hukukunda da önemsenmektedir. Bu beklentiyi karşılayabilmek için hakimin, her türlü uyuşmazlıkta uyması gereken etik ilke ve kurallar belirlenmiş ve islam tarihi boyunca yargısal görev ifa edenlere tavsiye edilmiştir.

I. İSLAM HUKUKUNDA HAKİMİN ROLÜ

İslam hukukunda yargısal faaliyet 'kaza' olarak adlandırılmıştır. Kaza kelimesi, Arapça hüküm vermek, yargı kararı, yargı gücü, borcu ya da ibadeti ifa etmek gibi anlamlara gelmektedir. İslam topluluklarında yargı erkinin görev ve fonksiyonu ise, insanlar arasında adaletle hükmetmek, aralarındaki ihtilafları kaldırmak ve hakları hak sahiplerine teslim etmektir⁸.

Modern hukukta zaman zaman yargının meşruiyeti tartışması yapılmakla birlikte, islam hukukunda meşruiyetin kaynağı bizzat ilahi irade ve Hz. Peygamberin sünneti olarak kabul edilmiştir⁹. Kur'an, insanlar arasında adaletle hükmetmeyi emrettiğinden adalet, islam toplumunda mülkün temeli olarak kabul edilmiştir¹⁰. Dolayısıyla, devletin bekasının ilk şartı,

6 KARA Mustafa, "Kur'an'da 'Adâlet Kavramı Ve Güncel Değeri'", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* [2013] Sayı: 34,s.143

7 Kur'an'da " Biz ahalisi zalim olan memleketlerden başkasını da helak edici değiliz" buyurulmaktadır. Kasas, 28 -59.

8 ATAR Fahrettin, *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 281, İstanbul, 2013, s.15.

9 DEMİR Abdullah, *Türk Hukuk Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2011, s. 55,56.

10 Nisa Suresi, 54. "Şüphesiz Allah size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adalete uygun hüküm vermenizi emreder."

adil olmasıdır.

İslam toplumunda hüküm verip yargısal fonksiyon icra eden ilk kişi bizzat Hz. Peygamberdir. Daha sonra Raşid Halifeler ve ulemeden pek çok kişi de, bireyler arasında çıkan uyuşmazlıkları bizzat çözümlenmiştir¹¹. Yargısal görev ifa eden hakimlere ve devlet yönetiminde yer alan idarecilere adil olmak ve adaletle hükmetmek emredilirken, kişilere de bu hükümlere uymaları tavsiye edilmiştir¹². Buna göre, islam hukukunda verilmiş olan mahkeme kararını uygulamak devlet için bir görev iken, hakkında karar verilen bireyler açısından da bu karara uymak bir yükümlülüktür. Mahkeme kararına gönüllü olarak uyulması için hakim, adaletle hükmetmesinin yanında, dışarıdan bakan makul bir kişi tarafından tarafsız ve adil olarak da algılanmalıdır. Bu algıyı etkileyen husus, karara götüren yargısal süreç içerisinde hakimin başvurmuş olduğu yol ve yöntemler ile sergilediği tutum ve davranışlardır. Zulüm ve haksızlığa uğradığını düşünerek mahkemeye başvuran bir kişinin, yargılama süreci sonucunda hala aynı şeyleri düşünüyor olması, verilen hükmün adil olarak algılanmadığının bir işaretidir.

Delayısıyla, islam hukukuna göre yargı organı ve hakimin görevi, her ne şekilde olursa olsun, uyuşmazlığı bitirmek değildir. Yargısal faaliyetin nihai amacı, adaletin tesisi, zulmün ortadan kaldırılması, mazlumun hakkının zalimden alınması, hakkın sahibine ulaştırılması, iyiliğin emredilip kötülüğün engellenmesidir¹³.

Bu noktada yargı, insanların can, mal, namus, şeref ve haysiyet gibi temel değerlerini koruma fonksiyonunu da icra etmekte ve bu değerlere gelecek her türlü haksız saldırı ve tehdidi önleme, hakimin görevi olarak addedilmektedir. Devletin temeli olan toplumsal barış ve huzur, ancak bahsi geçen temel değerlerin hukuki olarak yeterince korunduğu bir düzende kalıcı olabilir¹⁴. Bu özelliği nedeniyle, yargılamada takip edilen yol ve yöntemler belirlenirken meseleye salt şekli hukuk gözü ile bakılmamış, adaletle hükmetmek Allah katında en sevimli işlerden birisi olarak değerlendirilmiştir.

Hz. Peygamber'in söz ve uygulamalarında hakimlik görevinin önem ve hassasiyetine vurgu yapılmıştır. Bu noktada, yargısal bir görev ifa edenlerin üstlenmiş oldukları sorumluluğun büyüklüğünü ifade etmek üzere verilmiş olan örnek, dikkat çekicidir: Yargısal görevin önemi, 'kim insanlar arasında hükmetmek üzere yargı görevi üstlenirse, bıçaksız ola-

11 ASLAN Nasi, *İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, Karahan Kitabevi, Adana, 2014, s.5

12 Maide Suresi, 5/42.

13 ATAR Fahrettin, s.42

14 ASLAN Nasi, s.3-7

rak boğazlanmış gibidir.’ şeklinde ifade edilmektedir¹⁵. Bıçaksız boğazlanmak tabirine, dünya ve ahiret azabı arasında kalmak anlamı verilmiştir. Buna göre, hakimin adil ve tarafsız olmasının zorluklarına işaret edilmiş, hakimlik görevi hakkıyla yapıldığında mesleki ve özel hayatında hakimin karşılaşılabileceği sıkıntılar dile getirilmiştir. Buna yüklenen diğer bir anlam ise, yargı görevini yerine getiren kişinin, her davada tarafsız ve adil kalabilmek için kendi zaafına karşı vereceği çetin mücadeleye atfı yapmaktadır. Zira, bakmakta olduğu davalarda, vicdani kanaatine aykırı bir şekilde karar vermesi için hakime maddi ve manevi, meşru olmayan her türlü çıkar teklifinde bulunulması mümkündür. Bu tür gayri meşru tekliflerin kabul edilmesi suretiyle, hakimin vicdani kanaati dışında bir sebebi esas alarak karar vermesinin Allah katında hoş görülmeyeceği belirtilmek suretiyle ciddi bir uyarı yapılmaktadır.

İslam tarihinde yargı erkinin fonksiyonu, hakimlik görevine yüklenen anlam ve üstlenilen sorumluluğun büyüklüğü dikkate alınarak pek çok alim, bu görevi üstlenmekten kaçınmıştır. Bu şekilde kadılık görevi teklif edilen bir alim, ‘eğer hakimlik ile katledilmek arasında muhayyer bırakılsam, katledilmeyi tercih ederim’ demiştir¹⁶. Bununla birlikte, üstlenilen sorumluluğun büyüklüğü, aynı zamanda adil ve tarafsız davranan hakimlere övgü ve müjdeyi de beraberinde getirmiştir. Buna göre, kıyamet günü Allah’ın gölgesinde öncelikli olarak yer alacaklar insanlar arasında, tarafsızca hüküm veren hakimler de sayılmaktadır¹⁷. Bu nedenle, Serahsi gibi alimler tarafından ‘bir gün hak ile hükmetmenin, kendilerine bir yıl cihat etmekten daha sevimli olduğu’ ifade edilmiştir¹⁸. İslam tarihinde insanlar arasında adaletle hükmetmek amacıyla görev yapan ilk kadının, bizzat Hz. Peygamber olması ve tarih içerisinde pek çok nebi ve peygamberin de bu görevi bihakkin yerine getirmesi nedeniyle hakimlik, peygamber postu olarak nitelendirilmektedir¹⁹.

II. İSLAM HUKUK GELENEĞİNDE YARGI ETİĞİ İLKELERİ

A. Bağımsızlık

Yargı bağımsızlığı, insan haklarına ilişkin metinlerde, adil yargılama hakkının temel unsurlarından birisi olarak görülmüştür. Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel İlkeleri’ne göre yargı organı, önündeki uyuşmazlık hakkında, taraflardan herhangi birisinin doğrudan veya dolaylı kısıtlama, etki, teşvik, baskı, tehdit ve müdahalesine maruz kalmak-

15 ASLAN Nasi, s.7

16 ASLAN Nasi s.20

17 ASLAN Nasi s.26

18 ASLAN Nasi, s.9

19 AKGÜNDÜZ, Ahmet, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Kamu Hukuku 1. Cilt, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s.188

sızın, maddi olaylara ve hukuka dayanarak tarafsız bir biçimde karar ver-
melidir²⁰. Bu ilkeye göre yargılama süreçleri, yasama ve yürütme organı
başta olmak üzere her türlü kurum, kişi ya da müesseseden gelecek dış et-
kiden bağımsız yürütülmelidir²¹. Bağımsız yargı, hak ve özgürlüklerin hiç-
bir etkiye maruz kalmadan, tamamen hukuki sınırlar içinde gerçekleşen
adil bir yargılama sonucu, tarafsız bir biçimde tespit edilmesini sağlar. Bu
nedenle bağımsızlık, hakimler için sağlanmış bir ayrıcalık değil, hukukun
adil ve tarafsız bir biçimde uygulanması için bir güvencedir²².

Yargı bağımsızlığı ilkesinin gereklerinden birisi, yargısal faaliyeti yeri-
ne getiren hakimlerin resmi ve özel her türlü kurum, kişi ya da müesse-
seden gelecek dış etkiden azade olarak karar vereceği bir hukuki ortamın
sağlanmasıdır²³. Dolayısıyla yargının, kurumsal olarak yasama ve yürüt-
me organından, idareden, davanın taraflarından, her türlü baskı ve çıkar
grubundan, basından ve kamuoyu baskısından bağımsızlığı, temel norm
olan anayasa ile güvence altına alınmalıdır. Anayasal teminatlar, hakim-
lerin göreve alınma, atanma, yükselme, alacakları ücret, meslek içi eğitim
ve disiplin süreçlerini bağımsızlık ilkesine uygun olarak düzenlemelidir²⁴.

Öte yandan, hakimin maddi veya ekonomik olarak tatmin edilmesi de,
bağımsız yargılamanın teminatlarından birisi olarak görülmektedir. Bu
kapsamda, hakimin adaleti tam bir iç huzuru ile dağıtabilmesi için maddi
kaygı ve sıkıntılardan kurtulmuş, belirli bir refah seviyesine ulaşmış bu-
lunması ve taraflarca ileri sürülebilecek her türlü mükâfat önerisine tama-
men kapalı olması gerektiği, bu durumun ancak tatmin edici bir ücretle
sağlanacağı ifade edilmektedir²⁵.

Kurumsal olarak yargı erkinin ve bireysel olarak her yargı mensubu-
nun bağımsız olması tek başına yeterli olmayıp, hakimin her türlü etkiden
bağımsız olarak vicdani kanaatine göre hüküm verdiği noktasında kamu-
oyunda da bir kanaatin bulunması gerekir. İnsan haklarına ilişkin evren-
sel hukukun temel ilkelerine göre, adalet hizmetinin tarafsız ve bağımsız
yürütüleceğine, yasama ve yürütme organının hiçbir durumda yargısal

20 1985 Tarihli BM Yargı Bağımsızlığı Temel Prensipleri, Madde 2, Birleşmiş Milletler Yargı Bağımsızlığı Temel İlkelerinin 16. Maddesi., <http://www.barobirlik.org.tr>, erişim tarihi: 05.06.2015

21 KUNTER, Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, **Muhakeme Hukuku dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta, 2010, İstanbul, s. 348

22 İNCEOĞLU Sibel, "Yeni Anayasa'da Bağımsız Bir Yargı İçin Neler Yapmalı? Uluslararası Belgeler Işığında Öneriler", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2011, 95, s. 236

23 KUNTER Nurullah, **Muhakeme Hukuku dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul, 1989, s. 348,

24 REITZ John C. "Export Of The Rule Of Law", **Transnational Law & Contemporary Problems** 429, 2003

25 DURSUN Hasan, "Erkler Aynılığı ve Yargıç Bağımsızlığı", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 80, 2009. s. 52.

süreçlere müdahale etmeyeceğine ilişkin kamuoyu inancı ve algısı, demokratik bir toplumda önem arz etmektedir²⁶.

İslam hukukunda ise, yargı bağımsızlığı, Kur'an hükümlerine ve bizzat Hz. Peygamber'in uygulamalarına dayanmaktadır. Hakimin ve mahkemenin siyasi otoriteden ayrı, tamamen kanunları esas alan muhakeme yapması ve bunun bizzat devletin en önde gelen otoritesi olan, Peygamber tarafından güvence altına alınması, İslam hukuku ve yargısal örgütlenmenin gelişim ve işleyiş sürecinin belli başlı özelliğini ortaya koymaktadır²⁷.

Çağdaş hukuk sistemlerinde yargı bağımsızlığı için öngörülen teminatlar, İslam hukukunda da benzer şekilde uygulanmıştır. İslam hukukuna göre, hakim olarak atanmak için aranan şartlardan birisi, kişinin hür olmasıdır. Hürriyet şartı, bugün hakimin her davada bağımsız ve özgür iradesi ile karar verebilmesi, hakimlik teminatına sahip olması şeklinde anlaşılmaktadır²⁸. Başka bir deyişle, hakimin vicdani kanaatine göre karar verebileceği hukuki ve fiili şartlar sağlanmamışsa, o sistemde hakimin hürriyet vasfını taşımadığı ifade edilmektedir.

İslam hukuk kültüründe hakim, mazlumların hamisi olarak görülmektedir. Toplumsal yaşam içinde haddi aşanları durdurma, zulmü önleme, hakkı sahibine teslim etme gibi fonksiyonları eda etmesi beklenen hakimin, dünyevi her türlü otoriteden bağımsızlığı temel kural olarak kabul edilmiştir. Hakim, önüne gelen meselede ilahi hükümlere ve Hz. Peygamber'in uygulamalarına göre karar verecek, bunlarda hüküm bulamadığı takdirde meseleyi kıyas yoluyla çözebilecektir. Hakime verilen yetki mutlak olup, Devlet başkanları dahil toplumun tüm bireyleri, yargısal süreçlerde davacı ve davalı olarak ayırım gözetilmeksizin yer alacaktır²⁹.

Hakimin, her uyuşmazlıkta sadece hak bildiğine hükmedebilmesi için devlet başkanı dahil hiçbir güç ve makamın, yargısal görev sırasında hakime müdahalesi uygun görülmemiştir. Yargı bağımsızlığı hakim için hem devletin yetkili organlarına karşı talep edilecek bir hak, hem de bizzat korunması ve yerine getirilmesi gereken bir emanet ve görevdir. Hakimin, baskı, telkin, teşvik ve tavsiyeden arınmış bir şekilde yargısal görevlerini ifa etmesi ilahi emirlere dayandığından, her türlü dünyevi

26 GAROUPA Nuno, GINSBURG Tom, "Guarding the Guardians: Judicial Councils and Judicial Independence" (Public Law & Legal Theory Working Papers No. 250, 2008), s. 29 <http://chicagounbound.uchicago.edu/mwg-internal>, erişim tarihi 07.08.2015

27 İMAMOĞLU Hüseyin Vehbi, "Hz. Peygamber Döneminde Hukuksal Gelişim ve Yargısal Örgütlenme", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3 (2), 2013, s. 152-170

28 ASLAN Nasi, s.37

29 ÖZKORKUT Nevin Ünal, "Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2008, c.57, sayı 1, s.231.

otoritenin yargıya müdahalesi, halka karşı bir zulüm, kanunen bir suç ve dinen Allah'a karşı büyük bir günah olarak kabul edilmiştir³⁰. Bu hususta Kur'an'da, 'aralarında Allah'ın sana bildirdiği hükümlerle hükmet; onların keyiflerine uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmını sana tatbik ettirmemek için yapacakları saptırmadan şiddetle kaçın' ihtarında bulunmaktadır³¹. Dolayısıyla, İslam anlayışında hakimi bağlayan tek husus, yargılama faaliyetini yürütürken uyması gereken usul kurallarına göre yapacağı muhakeme sonucu ulaştığı, vicdani kanaatidir. Kanunen uyması ve uyuşmazlığa uygulaması gereken hükümler dışında, hakimin hukuki kanaatini etkileyecek her türlü iç ve dış unsur, keyfilik ve ilahi hükümlerde sapma olarak nitelendirilmektedir.

Yukarıda yer verildiği üzere, çağdaş hukuk sistemlerinde yargı bağımsızlığı ilkesini, hakim teminatından ayrı düşünmek mümkün değildir. Hakim teminatının en önemli unsurları ise, hakimin adalet dağıtmak üzere vermiş olduğu kararlar nedeniyle herhangi bir yaptırıma maruz kalması, özlük haklarından mahrum bırakılmamasıdır³². İslam hukukunda da, hakimin azledilebileceği durumlar sınırlandırılmıştır. Zira, İslam hukukunun hakime bakış açısına göre, meslekten çıkarma cezasının karşılığı olan azil, hakim için bir zillet, toplum içinde itibarsızlıktır. Vereceği kararın sonucu olarak azledilme korkusu taşıyan bir hakim, önüne gelen her davada, vicdani kanaatine göre hükmetmekte zorlanacaktır. Bu nedenle, ilk dönemlerden itibaren genel olarak hakimlerin, azil ve tahvilden tamamen masun oldukları kabul edilmiştir³³. Bu anlayışın bir sonucu olarak, Hz. Ömer'in halkın şikayeti üzerine bazı valileri görevden aldığı bilinmesine karşın, onun herhangi bir hakimi azlettiği vaki değildir. Halifeliği süresince Hz. Ömer, hakimler hakkındaki şikayetleri bizzat kendisi tetkik etmiş, eğer bu şikayetlerin somut gerekçeleri varsa bütün diğer hakimleri toplayarak onların fikir ve mütalaalarını aldıktan sonra şikayet konusunu karara bağlamıştır³⁴. Bu dönemde, hakimin bağımsızlığı yanında hesap

30 FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Türk Hukuk Tarihi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.339

31 Maide 5/49, ASLAN Nasi, s.146

32 Anayasa'nın 139. maddesi'nde " Hakimler ve savcılar azlolunamaz, kendileri istemedikçe Anayasada gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz; bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa, aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınmaz. Meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler hakkında kanundaki istisnalar saklıdır." Düzenlemesi hakim teminatına ilişkindir. Bu hükümlerle, hakimlerin azlolunması, istekleri dışında zorunlu emeklilik yaşı olan 65 yaşından önce emekliye ayrılmaları, aylık, ödenek ve özlük haklarından mahrum bırakılmaları yasaklanmıştır. Ayrıca, hakimlik mesleğinin sona erdirileceği hükümler sınırlandırılmıştır.

33 YILDIRIMER Şahban, "İslam Hukukunda Yargıç Etiği", **E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi** -Www.E-Sarkiyat.Com- Issn: 1308-9633 Sayı:VIII, Kasım 2012,s.41

34 ASLAN Nasi, s.147

verebilir olması açısından halkın hakimler hakkındaki şikayetleri dikkatle incelenip karara bağlanmakta ise de, Halife Ömer tarafından, adaletli kararlar için merkezi otoritenin korkusundan önce, hakimlerin kendi vicdanlarını denetim otoritesi olarak görmeleri tavsiye edilmiştir³⁵.

Hakimin bağımsızlığının sağlanması için başvuru yöntemlerinden birisi de, maaşlarının yüksek tutulmasıdır. Ekonomik bağımsızlık ve maddi kaygılardan uzak olmak, hakim açısından adil karar vermenin, başkasının malına ve çıkar tekliflerine tamah etmemenin bir teminatı olarak öngörülmüştür. Bununla birlikte, adaletle hükmetmek ve hakkı üstün tutmak ilahi bir emir olduğundan, asıl mükafatın Allah katında olduğuna, dünyada elde edilecek hiçbir maddi menfaatin, adil bir hakim için hazırlanan akıbetten daha hayırlı olamayacağına inanılmaktadır.³⁶

Hakimin bağımsızlığının yanında otorite ve saygınlığının korunması açısından başvuru diğer bir yol ise, toplumun önde gelen, en çok sevilip sayılanları ile ekonomik olarak en üst gelir grubunda olanları arasından hakim atanmasıdır. Burada zengin ve ekonomik açıdan güçlü olanların kadı olarak atanması, hakimin her türlü maddi menfaat teklifine kapalı kalmasını sağlamaya matuf başvuru bir tedbirdir. Toplumun asil ve önde gelenlerinin atanmasının nedeni ise, hem yargısal görevin saygınlığı ve adalete olan güven açısından bu kişilerin daha kolay kabullenilmesi, hem de kararların infazının kolaylaştırılması açısından başvuru bir yöntemdir³⁷.

Yukarıda belirtildiği üzere, hakimin adil olduğunu düşündüğü sonuca hükmedip, bu hükmü infaz etmesi ilahi emirlere dayandığından, İslam hukukunda beşeri hiçbir gücün baskı ve tesiri doğrultusunda karar verilmemesi hususu, hakimlere tavsiye edilmiştir. Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler dönemi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıla kadar olan klasik döneminde, yargı bağımsızlığına ilişkin somut uygulamalar dikkate alındığında, devleti idare edenler tarafından, hakimlerin bağımsızlığına saygı gösterilmiş, bu konuda hakimler teşvik edilmiştir. Bu noktada, Hz. Peygamberin veda hutbesinde olduğu gibi on ayrı olayda, kendisinden hakkı olanın misilleme yapmasına müsaade etmesi, Hz.Ebu Bekir, Hz.Ömer, Hz. Osman, Hz.Ali, Harun Reşit gibi devlet reislerinin, haklarında şikayet olduğunda kadı huzurunda toplumun diğer bireyleri ile aynı şartlarda yargılanmayı kabul etmeleri, adalete ve yargı bağımsızlığına yüklenen anlamı göstermesi açısından dikkate değer uygulamalardır³⁸.

35 YILDIRIMER Şahban, s.35

36 ANIL Yaşar Şahin, *Osmanlı Düzeninde Kadılık*, Legal Hukuk Kitapları Serisi, 331, İstanbul, 2015, s.4

37 ASLAN Nasi, s.149

38 FENDOĞLU Hasan Tahsin, s. 185

Osmanlı İmparatorluğu'nda da, hakimin her türlü baskı ve korkudan uzak, bağımsız ve tarafsız bir şekilde görev ifa etmesi için farklı tedbirler öngörülmüştür. Bu tedbirlerden birisi, hakimlerin doğrudan merkezi otoriteye bağlanması ve bu yolla yerel yöneticilerin etkisinden ve otoritesinden arındırılmasıdır³⁹. Bununla birlikte, Osmanlı hukuk sisteminde klasik dönem olarak adlandırılan 16. yüzyıl öncesinde, merkezi idarenin de yargı bağımsızlığının korunması konusunda özenli davrandığı bilinmektedir. Bu husustaki örneklerden birisi, Fatih Sultan Mehmet'in kadı tarafından bir yargılama sırasında davacı ile birlikte ayakta tutulması ve mahkum edilmesidir. Fatih, bir cami inşaatında iki mermer sütünü emri hilafına üçer arşın kısaltan bir Rum mimarın ellerini kestirmiş, mimar da Fatih'i dava etmiştir. Hükümdar mahkemeye gelip alışkanlıkla başköşeye oturmak isteyince, kadı Hızır Çelebi tarafından uyarılmış ve yargılama sonucunda Rum mimarın elinin haksız yere kesildiği tespiti yapıp Fatih'in de kısas olarak elinin kesilmesine hükmedilmiştir. Davacının, hükmedilen cezanın uygulanmasından feragat etmesi üzerine, Sultan'ın tazminat ödemesine karar verilmiştir.⁴⁰ Benzer bir olay, 2. Abdülhamid zamanında yaşanmıştır. Padişahı tahtından indirmeye kalkışma suçundan dava açılan büyük bir siyaset adamının davası başlamazdan önce padişahın damadı Mahmut Celaledin Paşa, mahkeme başkanı Abdülatif Suphi Paşa'ya gider ve Sultan'ın selamını ilettikten sonra 'sizden şanı sadarete layık bir karar bekliyoruz' der. Davaya bakılır, sanık beraat eder. Padişahın yolladığı haberi bilen başkanın kızı kararı öğrenince hayretlere düşer ve babasına 'kararı verirken şanı sadarete layık karar bekleyen hünkârdan korkmadınız mı?' diye sorar. Paşanın karşılığı şudur: 'kızım öyle bir hâkim, öyle bir sultan var ki, huzuruna yarın hünkâr da, ben de beraber çıkacağız. İşte ben yalnız o hünkârdan korkarım.'⁴¹ Osmanlı Devleti'nde konumu ne olursa olsun mahkeme huzurunda herkesin eşit konumda bulunduğu hususu, Batılı araştırmacılar tarafından da teyit edilmektedir. Kayseri Şeriye Sicilleri'ni inceleyen Batılı bir araştırmacı, devlet adamı, müderris, sipahi, demirci, sosyal konumu ne olursa olsun herkesin kanun önünde ve mahkeme karşısında eşit olduğu tespitini yapmaktadır⁴². Dolayısıyla, Osmanlı Hukuk Düzeninin de, Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler dönemindeki adalet uygulamalarının hakimler tarafından örnek alınıp sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir.

39 ORTAYLI İlber, " Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1,1976, s.95

40 KUNTER Nurullah, "Türkiye'de Kaza Kuvveti", **Ğ.H.F.M.** Cilt 25, S.1-4, İstanbul, 1960, s.51.

41 ÜNAL Şeref, **Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakim Teminatı**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1994, s.25

42 JENNINGS, Kadı, **Court and legal Procedure in 17. C. Otoman Kayseri**, s. 143 Aktaran DEMİR Abdullah, **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, 2010, s.27

Bununla birlikte, merkezi idarenin çok güçlü olduğu Emevi ve Abbasi Devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun 16. yüzyıl sonrası döneminde zaman zaman, merkezi ve yerel otorite ile yargı mensupları arasında bağımsızlık konusunda gerilim ve sürtüşmeler olmuştur. Bu nedenle, Ebu Hanife, İmam Şafii ve Ahmet Bin Hanbel gibi alimlerin, merkezi idarenin çok güçlü olduğu dönemlerde, yargısal konularda hakime yapılması muhtemel müdahaleler nedeniyle, adil olamama korkusu yüzünden kadılık görevini kabul etmedikleri, hatta bu sebeple işkenceye maruz kaldıkları bilinmektedir⁴³. Ebu Hanife'nin kadılık teklifi aldığı Halife Mensur'a verdiği cevap gerçekten düşündürücüdür. Halife Mensur tarafından kadılığa tayin edilmek istenen Ebu Hanife bu teklifi reddetmiş ve şunları söylemiştir: 'Allah'tan kork, Allah'tan korkanlardan başka kimselere de görev tevdi etme. Benden daima memnun kalacağından emin değilim. Nerde kaldı ki benden intikam almağa kalkışmayacağınıza emin olayım. Bir davada aleyhinize hüküm vermem gerekirse; aleyhinize hüküm vereceğim. Ama bu karar sonrasında siz beni Fırat nehrine atıp boğmak ile tehdit edersiniz. Bu bana katiyen tesir etmez. Fırat'ta boğulmayı, hakkıyla verdiğim bir hükmü geri almağa tercih ederim⁴⁴. Büyük alimin, dönemin şartlarını çok iyi okuduğu, güçlü merkezi idare ve Sultan'ın kendisinden ne beklediğini çok iyi bildiği, böyle bir siyasi ortamda adil karar vermenin imkansız olduğunu değerlendirdiği görülmektedir. Bu nedenle, aktüel olandan ziyade ideal olana yönelmiş, ideal bir hukuk adamının kutsal bildiği adaletin, tesis edilemeyeceğini düşündüğü noktada görev üstlenmekten kaçınmıştır⁴⁵. Yine benzer bir durumda, Raşid Halifeler zamanından itibaren 50 yıldan fazla bir süre kadılık yapan Şureyh, Emeviler döneminde siyasi baskılardan rahatsız olup, kadılık görevinden istifa etmiştir⁴⁶. Koçi bey tarafından yazılıp Sultan IV. Murat'a arz edilen risalelerde de, Osmanlı İmparatorluğu yargı sistemindeki bozulmalara ilişkin ilginç tespitler bulunmaktadır. Koçi Bey, kadıların da mensubu olduğu ilmiye sınıfı içerisinde, eskiden en bilgili olanların yükseltildiğini ve işinin ehli olan hakimlerin sebepsiz yere azlolunmadığını ifade etmektedir. Daha sonra, giderek her işe hatır karışmakla ve her işe göz yummakla hak sahibi olmayanlara hadden aşırı mevkiiler verilip, eski kanunlar bozulmuştur. Adaleti dağıtan kadılar ehliyesiz kişilerden atanmaya başlayınca adalet yara almış, adaletin terazisi bozulmuş, kadıların üzerinde eşrafın,

43 FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010, s.121-122, ANSAY Sabri Şakir, **İslam Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s. 36

44 ZEYDAN Corci, **Medeniyet-i İslamiye Tarihi**, İstanbul,1328, Cilt 1, s 220 nakleden KAYAOĞLU İsmet, "İslam'da Adalet Mefhumu", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9836.pdf>, erişim tarihi: 30.08.2015

45 ANSAY Sabri Şakir, s. 36

46 ASLAN Nasi,s.148

zalimin baskısı nedeniyle adalet dağıtılamaz olmuştur.⁴⁷

Koçi Bey tarafından işaret edilen, merkezi ve yerel idarecilerin baskıları nedeniyle devlet erkanının taraf olduğu davalarda yargı organının bağımsız karar verebilmesini sağlamak açısından başvurulmuş tedbir, bu davaların sıradan kadı mahkemesinde görülmesi yerine, özel yetkili olarak kurulan mezalim divanlarında karara bağlanmasıdır. Güçlü idareciler nedeniyle kadıların bağımsız ve tarafsız karar vermekte zorlanmaları sonucu, idari faaliyetlerden kaynaklanan işler ile üst düzey kamu görevlilerini yargılamak üzere mezalim divanları kurulmuştur⁴⁸. Osmanlı uygulamasında kadı aynı zamanda vermiş olduğu kararın infazından da sorumlu olduğundan, davalıların nüfuzlu olması nedeniyle vermiş olduğu hükmü kadının infaz edemeyeceği durumlarda da, uyuşmazlığı divan karara bağlamıştır. Bu divanların görevleri arasında, normal mahkemelerin karar vermekte zorlanacakları ceza ve hukuk davaları hakkında karar vermek, idarecileri denetlemek, idari nitelikteki şikayetleri karara bağlamak da vardır⁴⁹.

B. Tarafsızlık

Yargı bağımsızlığı, tarafsız olmanın ön koşuludur. Başka bir deyişle, bağımsız olmayan hakim, zaten taraftır. Ancak bağımsız olmak, tek başına tarafsız olmanın garantisi değildir. Yargı erkinin kurumsal ve hakimlerin kişisel bağımsızlığının sağlandığı durumlarda bile, her davada dosyaya bakan hakimin tarafsızlığını sağlayamama riski bulunmaktadır. Bağımsızlık, hakimin çevresel etkilere karşı korunması anlamına gelir. Bağımsızlık mekanizmasıyla yargı içi ve yargı dışı, bireysel ve kurumsal etki ve müdahalelerden yalıtılan hakimin, uyuşmazlık hakkında vicdanıyla baş başa kalarak karar vermesi beklenir. Bu bağlamda tarafsızlık, hakimin yargılama faaliyetini yürütürken kendi zihnindeki, vicdanındaki önyargılardan kurtulup, yürürlükteki mevzuatı somut olaya uygulamasıyla ilgilidir⁵⁰. Hakim, önündeki uyuşmazlığı sadece anayasa, kanun ve hukukun genel prensiplerine uygun olarak vicdani kanaatine göre çözümlmelidir. Hakimin kararına etki eden tek unsur, dava dosyasında yer alan belge ve deliller olmalıdır⁵¹. Hakimin tarafsızlığından bahsedilebilmesi için, davanın taraflarından herhangi birine karşı lehe veya aleyhe bir

47 BAL Hüseyin, "Machiavelli Ve Koçi Bey'de Siyaset, Adalet Ve Erdem", *Türkiyat Araştırmaları*, s. 90,91

48 Daha Geniş bilgi için bkz: UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinde İltiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

49 ATAR Fahrettin, s.122, 124

50 GÖNENÇ Levent, "Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri*, 2011, s. 8.

51 TACHA Deanell Reece, "Independence of the Judiciary for the Third Century" *46 Mercer Law Review*, 1995, s. 645

ön kabulü yada önyargısı olmamalıdır. Hakimin dava başlamadan önce, olaya yada taraflara ilişkin davayı etkileyecek bir görüşe sahip olmaması, kendi dini, siyasi, ideolojik veya hukuki görüşünün aksine serdedilen görüş ve düşüncelere karşı da açık fikirli olması, tarafsız kalabilmenin ön koşuludur⁵².

Tarafılık hali ise, hakimin objektif davranmasını imkansız hale getiren ve hükmü perdeleyen veya etkileyen bir davranış veya bakış açısı, zihinsel durum veya koşuldur. Tarafılık, duygu ve düşüncelerin beden dili ile dışa vurumu şeklinde olabileceği gibi, belirli söz ve söylemlerle de yansıtılabilir. İdeal olan, hakimin farklı kültürel ve geleneksel değerleri içselleştirmesi, tarafların kişisel, kültürel ve sosyolojik durumlarından etkilenmemesi, yargıladığı kim olursa olsun beğendiğini yada garipsediğini vücut dili, tavır ve davranışları ile göstermemesidir. Yargısal süreçlerde hakim tarafsız olmak zorunda olduğu gibi, tarafsız olarak da algılanmalıdır. Bunu sağlamanın yolu ise, yargılama sırasında hakimin adil bir yargılamanın gerektirdiği her türlü hakkı taraflara sağlayarak usul hükümlerini tam olarak uygulamasından ve tarafsızlık algısını zedeleyecek tutum ve davranışlardan kaçınmasından geçer⁵³.

Hakimin tarafsızlığının korunması, sadece çağdaş, demokratik hukuk sistemlerinin bir sorunu değildir. Aslında, yüzyıllar boyunca pek çok hukuk sisteminde, yargı organının saygınlığı ve güvenilirliğinin sağlanması açısından ideal hakimin sahip olması gereken niteliklerin neler olduğu üzerinde durulmuştur⁵⁴. İslam hukukunda da yargılamanın tarafsız yürütülmesine, devleti yöneten idareciler ile hakimlerin adil olmasına büyük önem atfedilmiştir⁵⁵. Hakimin önüne gelen her uyuşmazlıkta tarafsız ve adil bir şekilde, sadece vicdani kanaatine göre karar vermesi İslam hukukunda üzerinde en çok durulan hususlardan birisidir. Zira, devletin bekasının, adil bir hukuk sisteminin kurulmasında olduğuna inanılmış ve bu sistem içerisinde hakimin her zaman hakkı üstün tutması, kararları ile hakkı tutup kaldırması beklenmiştir. Buna göre hakim, hakkı ve hukuku gözeterek, herhangi bir konuda hüküm vereceği zaman adil ve tarafsız olmalı, yakınları aleyhine dahi olsa adaletten sapmamalıdır. Hüküm vere-

52 STRAWN Benjamin B. "Do Judicial Ethics Canons Affect Perceptions of Judicial Impartiality?", *Boston University Law Review*, Vol. 88, 2008, s.789.

53 ŞEN Mahmut, s. 691-729

54 ŞEN Mahmut, "Hakimin Tarafsızlığının Sosyal Medya Ortamında Korunması Sorunu", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XVIII, Y. 2014, Sa. 3-4, s.641-668

55 Hz. Peygamber adil yöneticiyi şu şekilde müjdelemiştir: "Kıyamet günü bana insanların en yakını ve en sevgilisi, adaletle hükmeden yöneticidir. Bana en sevimsizi ve en çok azap çekecek olanı ise, zalim yöneticidir." "Hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde Allah, yedi zümreyi kendi arşının gölgesinde gölgelendirir. Bu yedi zümreden ilki, adaletli yöneticidir" Daha geniş bilgi için, KARA Mustafa, "Kur'an'da 'Adâlet Kavramı'Ve Güncel Değeri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* [2013] Sayı: 34.

ceği zaman düşman topluluklara karşı bile adaletli olmalı, kin ve öfke ile hareket etmemeli, hiçbir koşulda gerçeği saptırmamalıdır. Karar verirken ne kendi kişisel tercih ve istekleri, ne de yakınlarının taleplerine göre hareket etmemelidir. Hakkında karar verilecek olaylara, elde edilecek menfaat açısından değil, doğruluk ve adalet açısından yaklaşmalıdır. Karar vermeden önce dikkatli bir biçimde inceleme yapmalı ve Allah'ın adil olanları ve adaletle davrananları sevdiğini bilmeli ve bu yüzden de hakkaniyetli ve adaletli olmalıdır⁵⁶.

Hakimin adil ve tarafsız olarak algılanması açısından bazı tavır ve davranışlardan uzak durması da tavsiye edilmiştir. Hakimler açısından kaçınılması gereken bu fiil ve davranışlar ise, rüşvet alma ve çıkar sağlama, hediye kabul etme, ticaret yapma, tarafsız yargılamayı etkileyecek kadar aşırı sosyalleşme, konuşurken ciddiyetten uzaklaşma, komik duruma düşme, yargılama esnasında öfke gibi zihni melekelerini etkileyecek duygulara yenik düşme örnek olarak sayılabilir⁵⁷.

Bu noktada, yasak olan fiillerin bazılarının işlenmesi halinde hakimlik niteliği kaybedilmektedir. Bu niteliklerden birisi sayılan adalet vasfı, hakimin rüşvet alması, halk arasında doğru ve dürüst birisi olarak algılanmaması, sürekli yalan ve yanlış işlerle uğraşması gibi durumlar da kaybedilmektedir. Hz. Peygamber, ateşte yanmaya en layık olan şeyin, hüküm vermede rüşvetin hasıl ettiği vücut olduğunu ifade ederek, hakim tarafından yargısal faaliyet nedeniyle sağlanan çıkarın ne kadar çirkin görüldüğünü vurgulamıştır⁵⁸. Bazı hukukçulara göre, hakimin şahısları yargıladığı mekana, insanların giriş çıkışlarını düzenlemek için tayin ettiği görevlinin dahi gelenlerden herhangi bir şey alması durumunda, hakim dolaylı yoldan rüşvet almış kabul edilmiştir. Bu görüşü savunanlara göre, insanların duruşma salonuna girmesini düzenleyen kapı görevlisinin şahıslardan temin ettiği menfaatler, hakimin gücü ve itibarına dayanmaktadır. Bu nedenle, hakim doğrudan olmasa bile dolaylı yoldan suça iştirak etmektedir. Böyle bir suçu önlemek için hakim, harama el uzatmaktan kaçınacak, mevcutla yetinecek birini kapı görevlisi olarak tutmalıdır⁵⁹.

Yargısal faaliyet esnasında hakimin hükmünü etkilemek amacıyla para ve maddi değeri olan şeyler haricinde, başkaca bazı çıkar unsurları da rüşvet kapsamında değerlendirilmektedir. Manevi menfaat kapsamında herhangi bir iş teklifinde bulunma, makam vaat etme ve verme, karşılıklı

56 ORAL Osman, "Kalam İlminde İlahi Adalet", **Kalam Araştırmaları** 11:1 (2013), s.443-458

57 KARAMAN Hayreddin, **İslam Hukuk Tarihi**, İstanbul, 2001, s. 121

58 ASLAN Nasi, s.53

59 DÜZBAKAR Ömer, "İslâm-Osmanlı Ceza Hukukunda Rüşvet Ve Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", **E-Journal Of New World Sciences Academy**, 2008, volume: 3, number: 3, s.535

yapılacak işlerde iltimas geçme, öncelik hakkı tanıma, şahsın itibarından istifade etme gibi esasen maddi olmayan bir takım menfaatler de etik olmayan ve yasaklanan davranış ve fiillere dahildir⁶⁰.

Hakime, yargısal görev nedeniyle hediye verilmesi ve verilen hediyein kabul edilmesi de yasaklanmıştır. Hukukun uygun bulmadığı bir gayenin gerçekleştirilmesi için sultana/devlet başkanına, yargı mensuplarına, memurlara, görevlilere veya böyle bir işe aracılık eden kişilere verilen hediyeler bu kısma girmektedir⁶¹.

Etik değerler açısından yasak davranışlardan birisi de, hakimin adil yargılamayı etkileyecek ölçüde sosyalleşmesidir. Sosyalleşmesinin ölçütü olarak, cenaze ve düğün törenlerine katılmasından bir beis olmadığı, ancak buralarda baktığı davalar hakkında konuşamayacağı ifade edilmektedir. Yargılama sırasında dahakimin, dava konusu dışında taraflardan birisi ile sohbet etmesi, hal-hatır sorması da tarafsızlık algısı açısından uygun görülmemiştir. Ancak huzura çıkan taraflardan birisinin aşırı heyecan ve korkudan dolayı konuşmaması nedeniyle hakimin onu sakinleştirmesi ve derdini anlatabilmesi için yardımcı olmasında beis görülmemiştir.⁶²

Diğer din ve kültürlerde olduğu gibi islam hukukunda da kadıların tarafsızlığına büyük önem verildiğinden, tarafsız ve adil karar verilmesine engel olabilecek durumlarda kadıların uyuşmazlık hakkında hüküm vermesi yasaklanmıştır. Buna göre kadı, usul ve fūr'u, akraba, iş ortağı, vekil, müvekkil, eş, hasım gibi tarafsız kalamayacağından endişe edilen şahısların davalarına bakmaktan memnudur.⁶³

İslam toplumunda yargı fonksiyonunun ifası ve hakimin tarafsızlığına ilişkin en önemli belgelerden birisi, Halife Hz. Ömer tarafından kadı olarak görevlendirilen Ebu Musa El Eş'ari'ye gönderilen mektuptur. Bu mektupta, yargısal faaliyetin niteliği, karar verilirken dikkate alınması gereken temel kurallar, ilahi kanunlarda belirli bir kural olmaması halinde yapılması gerekenler, kararın infazı, hakimin uyması gereken etik ilkeleri, içtihat değişikliğinin hükmü gibi bir çok konuda tavsiyeler yer almaktadır. Buna göre, yargılama işi Allah'ın bir emri, dolayısıyla ilahi bir görevdir. Yeterli araştırma ve yargılama sonucu karar verildiğinde infaz geciktirilmemelidir. Zira, mahiyeti hakim tarafından anlaşılmayan bir davayı karara bağlamanın ve icra edilmeyen hükmü sadece konuşmanın bir faydası yoktur. Kur'an ve sünnette davayı karara bağlamak açısından bağlayıcı bir hüküm yoksa, hakim yeterli araştırmayı yaparak benzer durumda verilen önceki örneklere bakacak ve kıyas yolu ile kendisine göre

60 DÜZBAKAR Ömer, s.535

61 DÜZBAKAR Ömer, s.535

62 DEMİR Abdullah, *Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi*, s.26

63 ATAR Fahrettin, s.49.

Allah katında en sevimli ve hakkaniyete en uygun olduğunu düşündüğü kararı verecektir. Mektupta içtihat değişikliğine ilişkin de tavsiyeler bulunmaktadır. Buna göre, hakim önceden vermiş olduğu bir kararın adil olmadığına sonradan kanaat getirirse, benzer davalarda hatada ısrar etmektense doğru yola dönmesi daha iyidir.

Tarafsız olma ve tarafsız olarak algılanma açısından ise, hakimın taraflara muamelelerinde eşit davranması, mahkemede ve insanlar arasındaki tutum ve davranışları ile hakimden toplumun önde gelenlerinin kendi lehlerine karar verileceği beklentisine girmemesi, güçsüzlerin ise adalettenden ümitsizliğe düşmemesi tavsiye edilmektedir. Muhakeme esnasında ise hakim, insanlara karşı gazap ve hiddetten, onlara karşı kötü söz ve muameleden, işlerin çokluğu nedeniyle asık suratlı olmadan uzak durmaya davet edilmiştir. Hakimın samimi ve ihlaslı olması gerekir. Allah, yargısal görevi layıkıyla yerine getiren, rızasından ayrılmayan hakimi mükafatlandırır, insanlardan gelecek tehlikelerden korur. Buna karşın, yaptığı işi gösteriş için yapan, işini layıkıyla ve iyi niyetle yapmayan hakimi ise rezil eder. Zira Allah ancak samimi niyetle yapılan amelleri kabul eder.⁶⁴

Hız. Ali ise, yazdığı bir emirnamede hakimın kin ve nefretle hükmedemeyeceği, bu nedenle hasımların kendisini sert ve kaba davranışa itmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Buna göre hakim, hüküm verirken kin ve nefret gibi kişisel duygularına kapılmayan, kendisine doğru yol gösterildiğinde kabul etmekten çekinmeyen, kişisel hırsla kapılmayan, şüphe üzerine karar vermeyen, azla yetinmeyip ihtilafla ilgili araştırmayı yapan, taraflara müracaat etmekten usanmayan, kanıtları dikkate alan, sorunların çözümünde aceleci olmayıp sabır gösteren, övme ve pohpohlamaya karşı zaaf göstermeyen, hüküm ortaya çıktığında kararlılıkla uygulayan kişidir⁶⁵.

Yargılama esnasında uyulması gereken etik kurallara ilişkin İslam tarihinde ana belgelerden birisi de, Emevi halifesi Ömer bin Abdülaziz'in kadı olarak tayin ettiği bir kişiye vermiş olduğu talimattır. Bu talimatta Halife: 'Sinirli ve sıkıntılı iken davayı karara bağlama, taraflara karşı yumuşak davran. Dava ile ilgili gerekli araştırmayı yapmadan ve dava konusunu iyice anlayıp dinlemeden hüküm vermenin bir faydası yoktur. Hakkı sahibine teslim etmedikçe davayı bitirmek bir anlam ifade etmez. Adil davranmadıkça hüküm vermek ve bu hükmü icra etmek hayır getirmez.'⁶⁶ şeklinde uyarılarda bulunmaktadır.

İslam hukuk uygulamasında, verilmiş olan hükümler bizzat hakimler

64 ATAR Fahrettin, s.49,50, YILDIRIMER Şahban, s. 47

65 FENDOĞLU Hasan Tahsin, s.116

66 ATAR Fahrettin, s.90

tarafından infaz edilmektedir. Dolayısıyla, hakkında hüküm verilen kişilerin, hakimün üstün seciyeli olduğuna, tarafsız olarak vicdani kanaatine göre karar vereceğine, haktan ve hakikatten başkasına hükmetmeyeceğine inanması verilen hükmün kabullenilmesi için zorunludur.

Bu uyarılar dikkate alındığında, hakimün kendi önyargılarından, beşeri ve sosyal ilişkilerinden, dünya görüşünden, inanç ve ideolojisinden, fiziki ve ruhsal sıkıntılarından, iş yükünden, cehaletten azade bir şekilde uyuşmazlığı karara bağlaması gerektiği söylenebilir. Buna ek olarak, hakimün uyuşmazlık konusunda gerekli inceleme ve araştırmayı yapmadan, taraflara kendilerini ifade ve savunma imkanı vermeden, adil olana ulaşmadan verilecek kararın hayır getirmeyeceği ifade edilmektedir.

Mecelle'de de hakimün tarafsızlığını teminat altına almak için bazı hükümler öngörülmüştür. Buna göre, hakimün duruşma sırasında taraflarla sakalaşması, alışverişte bulunması, iki taraftan birisinin hediyesini kabul etmesi, tarafların vermiş olduğu ziyafete katılması, dava sürecinde tarafların birisini diğerinin yokluğunda dinlemesi yasaklanmış, taraflardan birisi eşraftan diğeri halktan olsa dahi, duruşma sırasında söz ve davranışları ile adil ve eşit davranması gerektiği belirtilmiştir⁶⁷.

C. Doğruluk, Tutarlılık ve Dürüstlük İlkeleri

Bu ilkelerin temel bileşeni, hakimün hem özel hayatında hem de mahkeme ortamında her türlü yanlış işten uzak durmasıdır. Hakim, yaşam tarzı ve yargılama sırasında sergilemiş olduğu tavırlarla adil, dürüst ve tutarlı olmalı ve kamuoyu tarafından da bu şekilde algılanmalıdır. Bu kapsamda hakimden, meslek içi ve dışında hakimlik mesleğine yakışır şekilde davranması, doğru ve dürüst kişiliği ve yaşam tarzı ile örnek olması, her türlü yalan ve yanlış işten (kanunen ve ahlaken) uzak durması beklenilmektedir. Hakimlik mesleğini yapacak kişilerde doğruluk ve dürüstlük bir erdem değil, meslek için bir gerekliliktir. Zira, adalet bekleyen kişilerde hakimün tutum ve davranışları ve kişiliğiyle bırakacağı intiba, doğrudan yargıya olan güvene yansıtacaktır. Bu nedenle, hakim, tutum ve davranışlarıyla hakimlik mesleğinin vakar ve onurunu korumalı, uygunsuz olarak algılanabilecek her türlü eylemden de kaçınmalıdır⁶⁸.

Tarafsızlık ilkesinde belirtildiği üzere, islam hukukuna göre, hakimün sahip olması gereken vasıflardan birisi, adalettir. Adaletten kasıt, hakimün adil olmasını ve adil olarak algılanmasını engelleyen büyük günahları işlememesi ve mesleğe uygun olmayan hayat tarzını sürdürmekte ısrarcı olmamasıdır. Bu noktada, kişinin özel hayatında sergilemiş olduğu tutum

67 Mecelle, 16. Kitap, Birinci Fasil, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799. maddeler, İLHAN Cengiz, *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s.569

68 ŞEN Mahmut, "İdeal Hakim İhtiyacı ve Yargı Etiği", s. 691-729

ve davranışlar ve toplum içindeki saygınlığı ile vereceği hüküm arasında bağlantı kurulmaktadır. Buna göre, hakimin iffetli olması, tamahkar olmaması, adaletinden şüphe duyulması sonucunu doğuracak fiil ve davranışlarda bulunmaması beklenmektedir⁶⁹.

Bu beklentinin aslında, çağdaş hukuk sistemlerinde dile getirilen beklentilerden bir farkı yoktur. Bangalor Yargı Etiği ilkelerinde de, hakimden kendisini tamamen dış dünyadan soyutlayarak manastıra kapanmış bir keşiş hayatı beklenmediği, karmaşık sosyal ve ekonomik ilişkilerden doğacak uyuşmazlıklar hakkında karar verecek olan hakimin toplumun içinde yaşaması gerektiği, keşiş hayatının gerekli ve yararlı olmadığı, ancak hakimin toplum içinde sergilediği tutum ve davranışların meslek ahlakına uygun ve tarafsızlığı zedelemeyecek şekilde olması gerektiği belirtilmektedir⁷⁰. Bu ilkenin sınırları çizilirken hakimin, görev yaptığı toplumda ortalama bir insanın makul görmeyeceği, şahit olunduğu zaman hakime ve bir bütün olarak yargı organına olan güveni zedeleyecek tutum, davranış ve hallerden kaçınılması gerekmektedir⁷¹. Başka bir deyişle hakim, kişiliği, sürdürdüğü hayat tarzı, tutum ve davranışları nedeniyle aynı toplumda birlikte yaşadığı makul ve mantıklı bireyler tarafından kınanmamalı, davranışları ile güven telkin etmelidir. Meslek hayatında karar verirken, başka insanlarda hoş görmediği, cezalandırdığı, eleştirdiği hususlardan kendi özel hayatında kaçınmalıdır.⁷²

Adalet vasfını taşımayan kişinin fısk içinde olduğu kabul edilmektedir ki, bu durum hakim olarak görevlendirmeye engeldir. Doğru ve dürüst bir kişilik, sadece hakimler açısından aranmamaktadır. Şahit olarak yargısal sürece katılan ve ifadeleri üzerine hakimin hükmü bina ettiği kişilerin de, olay hakkında bilgi ve görgülerinin olmasının yanında, toplum tarafından dürüst olarak bilinmeleri gerekmektedir. Şahit olacak kişi ile ilgili dürüst, güvenilir ve şahsiyetli kişiler olduklarının tespiti amacıyla tezkiye adı verilen bir soruşturma yapılmakta, toplum içinde doğru, dürüst ve güvenilir olarak tanınmayan kişilerin şahadeti kabul edilmemektedir.⁷³

69 ATAR Fahrettin, s.91

70 Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct, s. 41. http://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf, 16.08.2015

71 Opinionno. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on the principles and rules governing judges' Professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality, paragraf 29, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2002\)OP3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2002)OP3), erişim tarihi:06.05.2015

72 ŞEN Mahmut, s. 691-729

73 SAĞLAM Hadi, GÖKBAYIR Sema, SAĞLAM Emine, ÇOLAK Mehmet, "İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı. 2, 2012,s.92.

D. Eşitlik

Bangalor Yargı Etiği İlkeleri'ne göre hakim, toplum hayatındaki ırk, renk, cinsiyet, din, yaş, sosyal ve ekonomik durum gibi sebeplerden kaynaklanan farklılıkların idrakinde olmalıdır. Bu kapsamda, sosyal ve ekonomik statüsü ile eğitim seviyesi ve görevi ne olursa olsun hakim, yargısal faaliyeti yürütürken, herhangi bir kişi ya da gruba karşı sözle veya davranışlarıyla önyargı ya da sempati beslediği yönünde bir kanaatin doğmasına sebep olmamalıdır. Bilinçli olarak kişiler arasında ayırım yapılmamasının yanında, ayrımcılık olarak algılanabilecek söz, mimik, jest, tutum ve davranışlardan da kaçınılmalıdır. Adalet meleğinin gözünün kapalı olmasının hikmeti budur. Hakim, gelen kişinin sübjektif durumu ile değil, davada yer alan gerçeklerle karar vermeli, karşıdakinin kimliği yada statüsü, yargısal süreçlerde sergilediği tutum ve davranışları etkilememelidir. Hakimin, adil yargılanma hakkının gerektirdiği usule ilişkin hakları, davanın taraflarına eşit şartlarda kullandırması, davanın taraflarına silahların eşitliği ve savunma hakkının gereği olan tez ve argümanlarını açıklayabilmesi için yeterli zaman ve imkan tanınması, eşitlik ilkesinin bir gereğidir⁷⁴.

İslam hukukunda adalet düşüncesi, eşitlik ilkesi ile birlikte ele alınmaktadır. Hz. Peygamber tarafından insanların tarağın dişleri gibi eşit olduğu ifade edildiğinden, yasa karşısında durumu aynı olanlara, farklı muamele yapılması yasaklanmıştır. İslam inanç sisteminde insan, Tanrı'nın yeryüzündeki halifesi olarak yaratılanlar arasında en şerefli olandır. İnsan, var olması sebebiyle başlı başına bir değerdir. Akli ve irade gücü nedeniyle ilahi mesajın da muhatabıdır. Bu özellikleri nedeniyle her insan, doğuştan saygın ve eşit konumdadır. İnsan topraktan gelmiş ve ölümlü toprak olacaktır. Üstünlük ancak, iyi iş ve işlemler yapmak iledir. Bu anlayış nedeniyle, hak ve yükümlülükler söz konusu olduğunda devlet başkanı dahil kimseye imtiyaz ve ayrıcalık tanınmamıştır⁷⁵.

Kur'an'da, hakimlerin ehliyetli ve liyakatli kişilerden seçilmesi, mahkemede adaletle hükmedilmesi, hüküm verirken kanun karşısında eşitlik ilkesine uygun davranılması emredilmektedir. Buna göre, yargılamada adalet ve eşitlik ilkelerine önem verilmekte ve mahkeme önünde zengin-fakir, kadın-erkek, güçlü- zayıf, sultan- reaya, yerli - yabancı her insana, sosyal ve ekonomik konumuna bakılmaksızın eşit şekilde muamele edilmektedir⁷⁶. Bunun anlayışın bir sonucu olarak Hz. Peygamber, hırsızlık suçundan huzuruna getirilen asil bir aileye mensup bir kişinin cezalandırılmamasının talep edilmesi üzerine, suçlara ceza tatbiki konusunda

74 ŞEN Mahmut, "İdeal Hakim İhtiyacı ve Yargı Etiği", s. 691-729

75 FENDOĞLU Hasan Tahsin, *Türk Hukuk Tarihi*, s.166

76 DEMİR Abdullah, *Osmanlı Mahkemesi*, s.25.

kendi öz kızı bile olsa, aynı hükmü vereceğini, zira önceki toplulukların helak olma sebebinin adaletsizlik olduğunu, sıradan, halktan bir kişi suç işlediğinde ceza tatbik edilirken zengin, asil olan kişilerin suç işlemleri halinde cezadan muaf tutulduklarını ifade etmiştir.⁷⁷

Öte yandan Hz. Peygamber'in kadı olarak görevlendirdiği kişilere tavsiyede bulunurken en çok adalet ve eşitlik vurgusu yaptığı görülmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber, "sizden biriniz yargı görevini üstlenince oturtmak, bakmak, işaret etmek hususlarında taraflara eşit muamele yapın. Sesini iki hasımdan sadece birine karşı yükseltmesin" diyerek yargılamada eşitlik ilkesine uyulmasını tavsiye etmiştir⁷⁸. Yemen'e kadı olarak atanan Muaz B. Cebel'e hitaben ise, 'önüne iki hasım oturduğu zaman, birini dinlediğin gibi ötekini de dinlemeden karar verme. Böyle davranman doğru hüküm vermen için en uygun olandır.'" uyarısında bulunmuştur⁷⁹. Bu noktada, söz konusu uyarı ve uygulamanın, modern hukuk sisteminde adil yargılanma hakkının vazgeçilmez unsurlarından olan silahların eşitliği ve savunma hakkına karşılık geldiği ortadadır.

Uyuşmazlık hakkında karar verilmeden tarafların hazır bulunması, tez ve argümanlarının eşit şartlarda hakimin huzurunda dile getirilmesi, adil bir yargılama yapılmasının en önemli şartlarındanıdır. Hakim, önüne gelen uyuşmazlığı, konu hakkındaki şahsi kanaatlerine göre değil, tarafların getirecekleri meşru delillere göre karara bağlamaktadır. Bu hususta en güzel örnek, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin usul hükümlerine uygun olarak delil sunamadıkları davalarda aleyhlerine karar verilmesidir⁸⁰.

İslam hukukuna göre hakim, yargılama faaliyetini yürütürken taraflar arasında eşitlik, aksi ispat edilinceye kadar suçsuzluk ve borçsuzluk ilkelere bağlı kalarak yürütmelidir. Dolayısıyla, islam yargılama ilkelerinde asıl olan, kişinin borçsuzluğu ve suçsuzluğudur. Yapılacak yargılama sonucunda aksi kesin olarak ispatlanana kadar dini, milliyeti, sosyal ve ekonomik statüsü ne olursa olsun herkes, borçsuz ve suçsuz olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca, 'şek ile yakın zail olmaz' kaidesi gereğince her türlü şüpheden sanık yararlanır. Buna göre, tahmin, tereddüt ve şüphe üzerine hüküm bina edilmez⁸¹. Buna ilişkin Hz. Peygamber, afta yanılmanın, cezada yanılmaya göre daha hayırlı olduğunu belirtmiştir⁸². Yapılacak yargılama sırasında hakimin kendisine sunulan delillere ve zahire göre hüküm ver-

77 FENDOĞLU Hasan Tahsin, *Türk Hukuk Tarihi*, s.197

78 <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c24/c240047.pdf>, s. 69

79 ASLAN Nasi, s.4

80 ANSAY Sabri Şakir, s. 338

81 Mecelle'nin 4. maddesi, İLHAN Cengiz, *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle*, s.46

82 ATAR Fahrettin, s.32

mesi, yargılamanın kanuniliği ve aleniyetinin de bir garantisidir. Adaletle hükmetmekten kasıt da, adaleti mutlak olarak sağlamak olmayıp, hakim uyuşmazlık hakkında her türlü araştırma ve incelemeyi yaptıktan ve eşit şartlarda tarafların tez ve savunmalarını dinledikten sonra, tarafsız bir şekilde vicdani kanaatine göre karar vermesidir⁸³. Dolayısıyla, hakim ancak taraflarca getirilecek deliller ve yapılacak araştırma ile elde edilen somut verilere dayanarak karar vermesi benimsenmiş ve şüphe üzerine hüküm verilmesi yasaklanmıştır. Bu konuda Hz. Peygamber, ‘Bana ihtilaflarınızı getiriyorsunuz. Muhtemeldir ki bir kısmınız diğerine göre delillerini daha güzel ortaya koyabilir ve ben dinlediğime göre onun lehine hükmederim. Bu şekilde kime kardeşinin hakkını vermişsem onu almasın, zira ona ateşten bir parça vermişimdir’ buyurmaktadır. Buna göre, zahiri planda görünen ve mahkemece değerlendirilip dikkate alınan delillere göre verilen haksız bir hüküm nedeniyle lehine karar verilen kişinin ilahi huzurda müeyyideye tabi tutulacağı, son hükmün hesap gününde Allah tarafından verileceği belirtilmektedir⁸⁴.

Yargılama sırasından konuyu ne olursa olsun usul hükümlerinin herkese eşit bir şekilde uygulandığını gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Hz. Ömer, hakkındaki bir şikayet üzerine çıktığı kadının huzurunda Kadı Zeyd B. Sabit tarafından kendisine ilgi gösterilip iltifat edilince ‘‘bu senin ilk adaletsizliğindir’’ dedikten sonra davacının yanında oturmuştur. Davacının delili yoktur. Ömer de iddiayı reddettiği için adet üzere davacı, Ömer’in yemin etmesini ister. Aslında, yeminin kadı tarafından Hz.Ömer’e teklif edilmesi gerekmektedir. Zira, yargılama usulüne göre, davacı iddiasını ispat için delil getiremezse, inkar eden yemin ederek kendini temize çıkarmaktadır. Ancak, bütün hayatı adaletin tesisi ve hakkın sahibine teslimi yolunda geçen Hz. Ömer’in, başkasının hakkına tecavüzde bulunmasının mümkün olmadığını bilen kadı Zeyd Bin Sabit’in, yemin teklif etmek içinden gelmemektedir. Bu nedenle, Zeyd davacıdan bu hakkından feragat etmesini rica eder. Bu defa taraf tutmaya canı sıkılan Ömer, Zeyd’e hitaben ‘devlet başkanı ile bir başkası senin nazarında eşit değil ise, sen hakimlik makamına uygun değilsin’ diyerek uyarıda bulunmuştur. Bu davranış dikkate alındığında, Halife Ömer’i ilgilendiren şeyin, her ne pahasına olursa olsun davayı kazanmak olmadığı ortadadır. Bilakis, muhakemenin adalet ölçüleri içerisinde gerçekleşmesi ve hakkın teslimi O’nun öncelikleridir⁸⁵. Yine Halife iken Hz. Ömer’in oğlu, içki içip sarhoş olduğu için Mısır valisi ve kadısı tarafından evinin avlusunda yapılan gizli bir duruşmada yargılanıp cezalandırılmış, halife Ömer’in öğ-

83 ATAR Fahrettin s.91

84 Bakara, 2/113, aktaran, ATAR Fahrettin, s.24.

85 KAZANCI Ahmet Lütfi, **Adil Halife Emirü'l Müminin Hz. Ömer**, Ensar Yayınları, 2014, s.247-248

luna aleniyet kuralına aykırı olarak farklı bir muamele yapılmıştır. Bunu duyan Hz. Ömer, oğlunun suç işleyen toplumun diğer fertleri gibi halkın huzurunda aleni olarak yargılanmadığı için kadıya kızmış ve tekrar yargılama yaparak kendisi cezasını vermiştir⁸⁶. Bu uygulama Hz. Ömer tarafından, sıradan bir birey ile Halifenin oğlunun aynı usul kuralları ile yargılanmadığı bir durumda verilmiş olan karar ne olursa olsun, verilen kararın kamu vicdanında yer bulmayacağını, adil olarak algılanmadığını düşündüğünü göstermektedir.

İslam hukukuna göre hakimin uyuşmazlığın tarafları arasında her bakımdan tam eşitliği sağlaması zorunludur⁸⁷. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer arasında geçen bir olay ilginçtir. Bir gün Hz. Ömer, Hz. Ebubekir'in bulunduğu yere gidip selam verir, fakat halife Ebu Bekir selamını almaz. Buna üzülen Hz. Ömer konuyu bir arkadaşına anlatır. Olay Halife'ye aktarılınca Hz. Ebu Bekir, o esnada huzurunda iki kişinin duruşma halinde olduğunu, onların sözlerini eşit şartlarda dinlemesi gerektiğini, birisinin sunumunu dinledikten sonra diğeri konuşurken tüm dikkatini duruşmaya verdiğini, hükümleri eşit uygulamaktan ve tarafların sözlerinden Allah'ın hesap gününde kendisini sorumlu tutacağını, bu nedenle Ömer'in selamını duymadığını belirtmiştir.⁸⁸ Bugün, özellikle davanın tarafları ve vekillerinin kürsüde yer alan hakimlere yönelttikleri eleştirilerden birisi, tez ve argümanlarının yeterince dinlenilmediği yönündedir. Adil olarak algılanmanın şartlarından birisinin ise, meselelere yeterince vakıf ve ilgili olmak ve öyle görünmek olduğu izahtan varestedir.

Kadı olarak atanan Ebu Yusuf'la ilgili anlatılan örnekte dikkat çekicidir. Ağır hastalık nedeniyle ölüme yakın olduğu bir zamanda yanında olanlara anlatmaktadır. Bir olay hariç, hasımlar arasında usul hükümlerinin eşit şekilde uygulanmasına riayet ettiğini, bir gün bir Hıristiyan'ın halifeden davacı olduğunu, bu davada, oturmakta olan halifeye kalkmasını ihtar edemediğini, oturduğu yerden beyanlarını aldığını, bu şekilde davanın tarafları arasında eşitliği temin edemediğini, bu nedenle vicdan azabı duyduğunu dile getirerek ölüm döşeginde iken Allah'tan af dilemektedir⁸⁹.

Bir başka olayda ise, Hz. Ali'nin kendisinden aldığı zırhın parasını ödemediğini söyleyerek şikayet eden bir Musevi ile kadı Şureyh huzurunda yargılandığı ve savunmasını delillendiremeyen Halife aleyhine karar verildiği görülmektedir. Bu davada Halife Ali, şahit olarak oğlu Hasan'ı göstermiştir. Hakim Şureyh, şahidin babası lehine şahadetinin

86 ASLAN Nasi, s.179

87 DEMİR Abdullah, *Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi*, s.25

88 ASLAN Nasi, s.18

89 ASLAN Nasi, s.171

dinlenemeyeceği kuralını gerekçe göstererek bu şahadeti ret etmiştir. Hz. Ali, Peygamber torunu olan Hasan'ın mümtaz karakteri üzerinde ısrar etmesine rağmen, Şureyh'i görüşünden vazgeçirememiştir⁹⁰. Verilen karar sonrasında İslam'ın adalet uygulamasını test etmek amacıyla Halife hakkında şikayette bulunduğunu, amacının hükümdarın Müslüman olmayan sıradan bir birey ile aynı şartlarda yargılanıp yargılanmayacağını görmek olduğunu, zırhın parasını aldığını belirten davacı, hakkından feragat etmiştir⁹¹.

Bu uygulamalar göstermektedir ki, mahkeme huzurunda Devlet başkanı ile sıradan vatandaş eşittir. Ayrıca, karar verirken tarafların din, milliyet ve içtimai durumu hesaba katılmamakta, usul hükümleri davanın tarafları arasında eşitlik ilkesine uygun bir şekilde uygulanmaktadır⁹².

E. Ehliyet ve Liyakat

Hakim, cehaletten bağımsız olmalıdır. Görev yaptığı mahkemede önüne gelen uyuşmazlıkları makul bir sürede çözebilecek kadar donanımına sahip olmayan hakim tarafından yürütülecek yargılama faaliyetinin adil olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, verilecek kararın meşruiyeti de tartışma konusu olacaktır⁹³. Dolayısıyla, hakim adil olabilecek ve kamuoyunda adil olduğu algısını doğurabilecek kadar hukuk bilgisine sahip, alanında yetkin ve liyakatli olmalıdır. Hakimin liyakat ve ehliyetli olması, aktif olarak anlaşılmalıdır. Hakim, yargılama sürecindeki tutum ve davranışları ile konusuna hakim, etik ilkelere karşı duyarlı, temel ve usule ilişkin hakların tanınması ve sürecin adil yargılanma ilkelerine uygun şekilde sürdürülmesi hususunda hassas olduğunu göstermelidir. Ehliyet ve liyakatin sergilenmesi, duruşma sırasındaki tavırlarla olabileceği gibi, yargısal görevlerin tam ve zamanında yapılması, duruşmaların zamanında başlaması, mesaiye uyum gibi konulara dikkat edilmesi ile de olabilir⁹⁴.

İslam toplumlarında, huzur ve barışın sağlanması açısından devletin üstlenmesi gereken en önemli kamu hizmetinin adalet olduğu kabul edilmiştir. Ülkede yeterince mahkeme kurulması, ehliyetli ve liyakatli kişilerin bu mahkemelere hakim olarak atanması suretiyle adaletin tesisi, devletin bir yükümlülüğüdür⁹⁵. Bu nedenle emaneti ehline vermemek, hem emanetin kendisine, hem emanetin verildiği liyakatsiz kişiye, hem de

90 YILDIRIMER Şahban, s.42

91 FENDOĞLU Hasan Tahsin, s. 185

92 ETÖZ Abdulkadir, "Hak Ve Adalet", www.iikv.org/academy/index.php/tr/article/view/1720/3390, erişim tarihi: 01.09.2015

93 KOCAOĞLU Serhat Sinan, "Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sisteminin Temel Sorunu Hakim (& Savcı) Niteliği ve Bu Hususta Eklektik Bir Çözüm Önerisi", *Ankara Barosu Dergisi*, yıl 2011 sayı 3, s 19

94 ŞEN Mahmut, "İdeal Hakim İhtiyacı ve Yargı Etiği", s. 691-729.

95 ATAR Fahrettin s.15.

emanet kendisine verilmesi gerekirken verilmeyen liyakatli kişiye haksızlık ve zulüm olarak görülmüştür⁹⁶. Adaletle verilen büyük önem dikkate alınarak hakimlik mesleği kutsal sayılmış, emanetlerin ehliyetli ve liyakatli kimselere teslim edilmesi yönündeki ilahi düstur dikkate alınarak, toplumda mümkün olduğu ölçüde en nitelikli kişilerin hakim olarak atanması hususunda gayret gösterilmiştir⁹⁷.

İslam geleneklerinde hakim, liyakatli olmalı ve ilmüne göre hükmetmelidir. Ehliyet, liyakat ve feraset sahibi bir hakim, adalet ve hakkaniyetle hükmetmek istediği halde hükmünde hata etse bile, manevi mükafata nail olacağı ifade edilmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber, 'bir hakim olanca gayretini sarf ederek, meşru surette hükmedince biri içtihadının, diğeri de hakka isabetinin karşılığı olarak iki sevap kazanır. Olanca titizliği ile karar vermesine karşın hükmünde isabet edemeyen hakim için ise, içtihadının karşılığında bir sevap vardır' buyurmaktadır⁹⁸. Buna göre, hakime düşen sorumluluk; hukuku bilmesi, adaletle hükmetmek için olanca gayretini sarf ederek her türlü araştırma ve incelemeyi yapması, tüm delilleri titizlikle değerlendirerek bir karar vermesidir. Bu şartlar yerine geldikten sonra verilmiş olan hükümde isabet olmaması halinde hakim bir sorumluluğu olmayacaktır. Bununla birlikte, hukuku bilmeyen ve fakat bu haliyle hükmetmekten kaçınmayan hakim ile bildiğinin aksine hükmeden hakim günahkar olduğu, bu hakimlerin kıyamet günü hakkında hüküm verdiği kişilerle yüzleştirilecekleri belirtilmektedir⁹⁹. Bu haliyle, bildiği ile hükmetmeyen, başka bir deyişle tarafsız olarak vicdani kanaatine göre karar vermeyen hakim ile ehil olmadan görev üstlenen, bilgi birikimini artırmayan, bilgilerini günün şartlarına uygun olarak düzenli olarak güncellemeyen yargı mensupları için uyarı yapılmaktadır. Dolayısıyla, İslam hukukuna göre, bir kişi gerek hukuk bilgisi, gerekse kişisel özellikleri nedeniyle adil yargılama yapamayacağını ve hakimlik görevini hakkıyla yerine getiremeyeceğini biliyorsa, görev alması uygun değildir.¹⁰⁰ Yakın arkadaşlarından olan Ebu Zer'in hakimlik görevine atama talep etmesi üzerine Hz. Peygamber, adil yargılamanın ümmetin bir emaneti olduğunu belirttiikten sonra, yakından tanıdığı için hassasiyetini ve duygusal yapısını bildiği Ebu Zer'in duygusallığının tarafsız kararlar vermesine engel olabileceği endişesiyle bu talebini geri çevirmiş ve bu görevi hakkıyla yerine getirmeyenler için kıyamet gününde bir zillet ve piş-

96 KARA Mustafa, s.145

97 ORTAYLI İlber, "Osmanlı Kadısı, Tarihi Temeli ve Yargı Görevi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1975, Cilt: 30, s.118.

98 ATAR Fahrettin s.15.

99 FRIED Charles, "A Mediation on the First Principles of Judicial Ethics", *Hostra Law Review*, 2004, vol: 32, s.1230

100 FENDOĞLU Hasan Tahsin, *Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*, s.112

manlık olacağını ifade etmiştir¹⁰¹. Yine emanet olarak betimlenen kamusal görevlerin hak edene verilmediği durumlarda toplumsal düzen, huzur ve barışın sürmeyeceği 'iş, ehli olmayan kimseye verilip emanet zayi edildiğinde kıyameti bekle' sözüyle ifade edilmiştir¹⁰².

Hız. Ömer'de 'kim bir kimseyi liyakatli olmadığı halde sırf yakınlığından yada sevgisinden dolayı hakimliğe atarsa; Allah'a, Resulü'ne ve müminlere ihanet etmiş olur' demek suretiyle hakimlik mesleğine atanmada dikkate alınması gereken tek kriterin, ehliyet ve liyakat olduğunu vurgulamıştır¹⁰³. Hız. Ali ise, hakimın sahip olması gereken kişilik özelliklerini, iffetli olmak, yumuşak huylu olmak, kendinden önceki içtihatlar hakkında bilgi sahibi olmak, alanında uzman olan alim kimselerle meşverette bulunmak, Allah'ın rızasını gözetmek ve bu uğurda hiç kimsenin azarlaması ve kınamasından korkmamak şeklinde ifade etmiştir¹⁰⁴.

İslam hukukunda hakimlik için yaş, akıl, beden sağlığı ve kişiliğe ilişkin bazı şartların taşınması gerekir. Buna göre hakim olarak atanacak kişiler, olgun, akliselim sahibi, hür, kişilik ve yaşantısı ile rol model olabilecek kadar dürüst, adil olana karar verebilecek kadar hukuk bilen kişiler arasından seçilmelidir. Ayrıca, halkın ihtiyaçlarını, örf ve adetlerini kavrayabilecek bir kültüre, dış etkilere ve baskılara karşı koyabilecek sağlam bir karakter ve seciyeye sahip olmaları, beden ve manen sağlıklı bir yapıda bulunmaları, ahlaki yönden adalet vasfını yitirmemeleri, başka bir deyişle toplum içinde güvenilir, emin bir kişi olarak tanınmaları gerekmektedir¹⁰⁵.

Hakim olarak atanacakların, hukuk ilmine derinlemesine vakıf olmalarının yanında dışarıdan gelecek her türlü baskı ve etkileme teşebbüsüne mukavemet edebilecek derecede karakter ve ahlaka sahip olmaları aranan niteliklerdendir. Ayrıca, huzuruna gelen her dinden, kültürden ve milletten insana karşı usul hükümlerini eşit olarak tatbik edebilmesi için hakim, farklı kültürel ve sosyal ilişkiler, halkın ihtiyaçları ve geleneksel farklılıklar konusunda bilinç sahibi olmalıdır.

Hukuk bilgisi açısından bakıldığında ilk zamanlarda hakimler, müçtehit olanlar arasından atanmıştır. Zira, temel kaynaklarda hüküm bulunmadığı durumlarda hakimın, kendi görüşüne göre içtihatla bulunması beklenmektedir. Dolayısıyla, hem hakimın hükmüne esas alacağı ilahi kanunları bilmesi, hem de bu konuda hüküm bulunmuyorsa içtihatla bulunabilecek kadar usul hükümlerine vakıf olması, atamaya ilişkin aranan

101 <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c24/c240047.pdf>, s. 69

102 KARA Mustafa, s.163

103 YILDIRIMER Şahban, s. 47

104 ASLAN Nasi, s.36

105 ASLAN Nasi, s.35

nitelikler arasındadır¹⁰⁶.

Öte yandan, islam hukukunda ideal bir hakim profili oluşturulurken daima itidal esas alınmıştır. Hakimin dirayetli ve güçlü olması tercih sebebi sayılmış, ancak sert ve kaba davranışlardan kaçınılması tavsiye edilmiştir. Mahkemeye gelen taraflara, iş sahiplerine ve halka karşı nazik, anlayışlı ve kibar olması tavsiye edilirken, adaletle hükmetme konusunda merhameti nedeniyle zafiyet göstermesi yasaklanmıştır¹⁰⁷.

Öte yandan, yargısal görevin sürdürülmesi sırasında hakimin akıl sağlığını veya temyiz kudretini kaybetmesi, geçirdiği bir rahatsızlık sonucu kör, sağır ve dilsiz olması, görevini kötüye kullandığının tespit edilmesi, kanunu ağır şekilde ihlal etmesi, imanını kaybetmesi, yolsuzluk yapması, kadılığın gerektirdiği yeterlilikte bilgi sahibi olmadığının anlaşılması veya kendisinin bu durumu itiraf etmesi gibi durumlarda hakim olma niteliklerini kaybedeceği, bu nedenle görevden alınabileceği kabul edilmektedir¹⁰⁸.

Mecelle'ye göre ise hakim, hakîm, fehim, müstakim ve emin, mekin, metin olmalıdır¹⁰⁹. Yani, günümüz Türkçe'si ile hakim; doğru hüküm verebilen, dürüst, güvenilir, sağlam kişilikli ve sağlam iradeli olmalıdır¹¹⁰. Hâkim, emin olandır, korkusuz kimsedir. Çünkü adaletin temini, hakimin emin ve güvenilir olanına emanet edilmiştir. Hakim, vakar sahibidir, sakin ve sabırlıdır, hiddetle hükmetmez, fevri davranmaz, sakin ve rahatlığı ile güven verir. Mecelle hükümlerine göre hakimlerin, yargılama esnasında tam bir tarafsızlık içinde olmaları, davacı ve davalıların menfaatlerini eşit bir şekilde gözetmeleri gerekir¹¹¹.

SONUÇ

Hukukun amaçlarından birisi, fertlerde oluşabilecek adaletsizlik duygusunun bertaraf edilmesidir. Bu amaca ulaşmak için, yargısal kararların şekli olarak usul ve hukuka uygun olması, tek başına yeterli değildir. Hem modern hukuk sistemlerinde, hem de tarihi süreç içerisinde yargıya ilişkin dini ve kültürel etik normlarında, mahkemelerin vermiş oldukları kararların adil, tarafsız ve bağımsız olduğu hususunda toplumun kanaatine de değer atfedilmiştir. Adalete olan güven ve saygının temel dayanağı da, yargının her hal ve şartta bağımsız, adil ve tarafsız olduğuna dair inanç-

106 ATAR Fahrettin, **Fıkıh Usulü**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2013, s.399

107 ASLAN Nasi, s.35

108 ORTAYLI İlber, "Osmanlı Kadısı: Tarihi Temeli ve Yargı Görevi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1975, Cilt: 30, s.119

109 Mecelle'nin 1792. maddesi, İLHAN Cengiz, s.569

110 İLHAN Cengiz, s.569

111 Mecelle'nin 1799. maddesi, İLHAN Cengiz, s.569

tır. Bu inancın sürdürülmesi açısından, yargısal süreçlerde kullanılan yol ve yöntemlerin adil ve tarafsız olmasının yanında, kamuoyu tarafından bu şekilde algılanmaları da önem taşımaktadır. Bu noktada, mahkeme ve hakimlerin adaletin tesisini sağladıkları yönündeki algı, adalet duygusunu tatmin edecektir. Aksi takdirde, mahkemelerce verilen kararlar, yürürlükteki mevzuat hükümlerine uygun olsa bile kamuoyu tarafından adil olarak algılanmayacaktır.

İslam kültüründe adaletin tesisine büyük önem verilmiş, adalet mülkün temeli olarak görülmüştür. Buna göre, adaletin olmadığı yerde zulmün hüküm sürdüğüne, zulmün ise toplumsal düzeni temelinden sarsacağına inanılmıştır. Bu nedenle, yargısal faaliyetin temel amacı olarak, toplumsal adalet ve sulhun tesisi öngörülmüştür. İnsanlar arasında hak ve adaletle hükmetmek, Allah katında en makbul davranışlardan sayılmış ve yargısal görev ifa edenlere adil ve tarafsız karar vermeleri tavsiye edilmiştir.

Hakimlerin sahip olması gereken nitelikler konusunda ise hakimin; üstün nitelikli, devlet gücü kullanan yasama ve yürütme erkleri dahil kararını etkileyebilecek her türlü otoriteden bağımsız, tarafsız, her hal ve şartta adil olana hükmedebilecek kadar cesur ve güvenilir, hüküm vereceği konuda yeterli ehliyet, bilgi ve tecrübeye sahip kişilerden olması gerektiği kabul edilmiştir. Buna ek olarak, yargısal görev ifa eden kişiden, mesleki ve özel hayatındaki tutum ve davranışları ile adil olacağına dair itimat ve güven tesis etmesi, her zaman hakkı üstün tutması, kararları ile zulmü önlemesi ve bu yolla toplumsal barış ve sulhun yerleşmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

AKGÜNDÜZ Ahmet, **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Kamu Hukuku 1. Cilt**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011.

ANIL Yaşar Şahin, **Osmanlı Düzeninde Kadılık**, Legal Hukuk Kitapları Serisi, 331, İstanbul, 2015.

ANSAY Sabri Şakir, **İslam Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002

ASLAN Nasi, **İslam Hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri**, Karahan Kitabevi, Adana, 2014.

ATAR Fahrettin, **İslam Yargılama Hukukunun Esasları**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 281, İstanbul, 2013.

ATAR Fahrettin, **Fıkıh Usulü**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2013.

BAL Hüseyin Bal, " Machiavelli Ve Koçi Bey'de Siyaset, Adalet Ve Erdem", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, 2008.

ÇEÇEN Anıl, **Adalet Kavramı**, Adalet Kavramının Göreliliği Üzerine Bir Deneme, Genişletilmiş 3. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

Commentary On the Bangalor Principles of Judicial Conduct, https://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf, erişim tarihi: 07.09.2015

DEANELL Reece Tacha, "Independence of the Judiciary for the Third Century", 46 **Mercer Law Review**, 1995.

DEMİR Abdullah, **Türk Hukuk Tarihi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2011.

DEMİR Abdullah, **Medeni Yargılama Hukuku Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, 2010.

DÜZBAKAR Ömer, "İslâm-Osmanlı Ceza Hukukunda Rüşvet Ve Bursa Şer'iyeye Sicillerine Yansıyan Örnekler", **E-Journal Of New World Sciences Academy**, 2008, volume: 3, number: 3.

DURSUN Hasan, "Erkler Ayrılığı ve Yargıç Bağımsızlığı", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, sayı 80, 2009. s. 52.

ETÖZ Abdulkadir "Hak Ve Adalet" www.iikv.org/academy/index.php/tr/article/view/1720/3390, erişim tarihi: 01.09.2015

FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Türk Hukuk Tarihi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

FENDOĞLU Hasan Tahsin, **Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**,

Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.

FRIED Charles, "A Meditation on the First Principles of Judicial Ethics", **Hostra Law Review**, 2004, vol: 32

GAROUPA Nuno Garoupa, GINSBURG Tom , "Guarding the Guardians: Judicial Councils and Judicial Independence" **Public Law & Legal Theory Working Papers No. 250**, 2008), <http://chicagounbound.uchicago.edu/mwg-internal>, erişim tarihi 07.08.2015

GÖNENÇ Levent, **Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı**, TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri, 2011.

HÜNLER Solmaz Zelyut, **Adaletin Muadili Nedir?** Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arşivi, 9. Kitap, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2004.

İLHAN Cengiz, **Günümüz Türkçe'siyle Mecelle**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014

İMAMOĞLU Hüseyin Vehbi, "Hz. Peygamber Döneminde Hukuksal Gelişim ve Yargısal Örgütlenme", **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 3 (2), 2013.

İNCEOĞLU Sibel, "Yeni Anayasa'da Bağımsız Bir Yargı İçin Neler Yapmalı? Uluslararası Belgeler Işığında Öneriler", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2011.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c24/c240047.pdf>

KARA Mustafa, "Kur'an'da 'Adâlet Kavramı Ve Güncel Değeri'", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 34, 2013

KARAMAN Hayreddin, **İslam Hukuk Tarihi**, İstanbul, 2001.

KAZANCI Ahmet Lütfi, **Adil Halife Emirü'l Müminin Hz. Ömer**, Ensar Yayınları, 2014.

KOÇAOĞLU Serhat Sinan, "Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sisteminin Temel Sorunu, Hakim (& Savcı) Niteliği ve Bu Hususta Eklektik Bir Çözüm Önerisi", **Ankara Barosu Dergisi**, yıl 2011 sayı 3.

KUNTER Nurullah, "Türkiye'de Kaza Kuvveti", **Ğ.H.F.M.** Cilt 25, S.1-4, İstanbul, 1960.

KUNTER Nurullah, **Muhakeme Hukuku dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, İstanbul, 1989.

KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, **Muhakeme Hukuku dalı olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, Beta, İstanbul, 2010.

Opinion no. 3 of the Consultative Council of European Judges (CCJE) on

the principles and rules governing judges' Professional conduct, in particular ethics, incompatible behaviour and impartiality, paragraf 29, [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE\(2002\)OP3](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2002)OP3), erişim tarihi:06.05.2015

ORAL Osman, "Kelam İlminde İlahi Adalet", **Kelam Araştırmaları** 11:1, 2013.

ORTAYLI İlber, "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:9,Sayı:1,1976.

ORTAYLI İlber, "Osmanlı Kadısı, Tarihi Temeli ve Yargı Görevi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**,1975, Cilt: 30.

ÖZKORKUT Nevin Ünal, " Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2008,c 57, sayı 1.

REİTZ John C."Export Of The Rule Of Law",**Transnational Law&Contemporary Problems**, 429,2003

SAĞLAM Hadi, GÖKBAYIR Sema, SAĞLAM Emine, ÇOLAK Mehmet, " İslam Hukuku ve Modern Hukuk Bağlamında Şahitlik Müessesesinin Değerlendirilmesi", **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı. 2, 2012.

STRAWN Benjamin B. "Do Judicial Ethics Canons Affect Perceptions of Judicial Impartiality?", **Boston University Law Review**,Vol. 88, 2008.

ŞEN Mahmut, "Hakimin Tarafsızlığının Sosyal Medya Ortamında Korunması Sorunu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII**, Y. 2014, Sa. 3-4.

ŞEN Mahmut, "İdeal Hakim İhtiyacı ve Yargı Etiği", **TAAD**, Yıl:4, Sayı:14, 2013.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Osmanlı devletinde İlmiye Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

ÜNAL Şeref, **Anayasa Hukuku Açısından Mahkemelerin Bağımsızlığı ve Hakim Teminatı**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 1994.

YILDIRIMER Şahban, "İslam Hukukunda Yargıç Etiği", **E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi** -Www.E-Sarkiyat.Com- Issn: 1308-9633 Sayı:VIII, Kasım 2012.

ZEYDAN Corci, **Medeniyet-i İslamiye Tarihi**, İstanbul,1328, Cilt 1, s 220 nakleden İsmet Kayaoğlu, "İslamda Adalet Mefhumu", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/772/9836.pdf>, erişim tarihi: 30.08.2015